

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

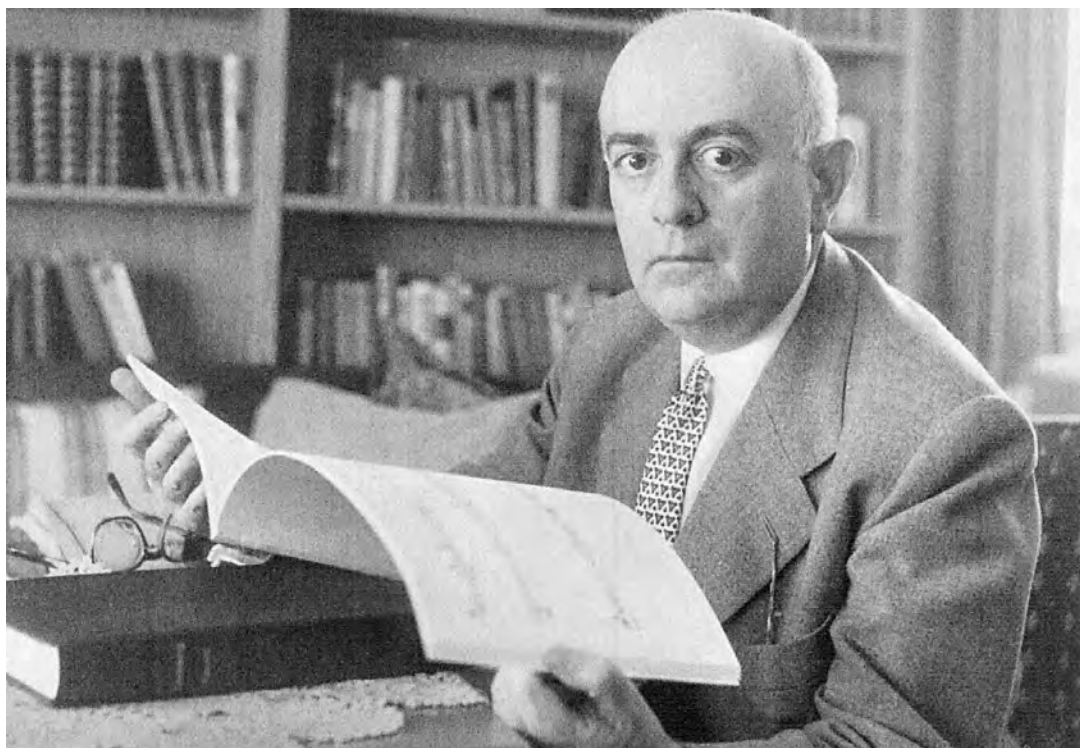
Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

Κεφάλαιο δεύτερο

Η περίοδος της ελπίδας και η αναζήτηση της τάξης στην εποχή και το έργο του Αλέκου Δούκα

Ο Αλέκος Δούκας στην Αυστραλία / Κάτω από ξένους ουρανούς – Η ανάλυση του έργου Επιλεγόμενα (για τον ρεαλισμό)

Ομως αυτό το είδος της τέχνης, που χτυπήθηκε πρώτα μέσα στις Δυτικές κοινωνίες και κρατήθηκε για λίγο περισσότερο διάστημα στις σοσιαλιστικές δεν ήταν δυνατόν να αντέξει, καθώς οι διάφορες κατευθύνσεις στις τέχνες που πήγαζαν από την ίδια την εξέλιξη των κοινωνιών, εξέφρασαν τον εξοβελισμό του ανθρώπινου προσώπου και την συντριβή του ρεαλιστικού μυθιστορήματος. Η μεγάλη αμφισβήτηση της εικόνας για τον άνθρωπο, εκφράσθηκε στην τέχνη με την νατουραλιστική περιγραφή της μοιραίας επιβολής τυφλών ψυχόρμητων και παθών πάνω στον λόγο του ανθρώπου. Ενάντια στο ανθρωπιστικό εγχείρημα, να νοηθεί ο άνθρωπος ως φύση και συνάμα ως κύριος πάνω στη (δική του) φύση, είχαμε την απορρόφησή του, ολότελα από τη φύση. Έτσι η ψυχολογική τέχνη (και φυσικά και το ανάλογο μυθιστόρημα) ευδοκίμησε πάνω στα ερείπια του ορθολογισμού που ο 20ος αιώνας σώριασε με αποκορύφωμα τους εφιαλτικούς δύο παγκόσμιους πολέμους, τα ολοκαυτώματα, και τις ατομικές βόμβες. Τα διάφορα παρακλάδια του λογοτεχνικού-καλλιτεχνικού μοντερνισμού και της πρωτοπορίας, εκφράσανε από ενωρίς την κρίση των κοινωνιών που είχαν μπει στην εκβιομηχάνιση και στον καπιταλισμό. Έτσι σε όλο το μήκος της νεότερης Ιστορίας από τον 19ο αιώνα, μέχρι και όλο το πρώτο μισό του 20ου, είχαμε την έκφραση και ανάπτυξη και των δύο τάσεων στις τέχνες: Την παιδευτική τέχνη που πρόβαλε το ιδεώδες και την ελπίδα για την αυτοπραγμάτωση ανθρώπου και κοινωνιών, και την ψυχολογική τέχνη η οποία απορρέει από τον θρυμματισμό της ελπίδας του ανθρώπου για εξέλιξη και αυτοπραγμάτωση στα πλαίσια κανονιστικών αρχών. Όμως η ρεαλιστική-παιδευτική τέχνη έφτανε στα όριά του τέλους της, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, τόσο στις δυτικές –καπιταλιστικές κοινωνίες όσο και στις ανατολικές– σοσιαλιστικές. Ο Δούκας δημιούργησε τα δύο ρεαλιστικά

Ο Theodore Adorno

μυθιστορήματα την δεκαετία του `50, όταν η παιδευτική τέχνη υπό τη μορφή του κοινωνικού ρεαλισμού κρατιόταν ακόμα στην Αυστραλία, αλλά θα παράκμαζε σε λίγο, ενώ η ψυχολογική τέχνη η οποία εξέφραζε το θρυμματισμό των ελπίδων των ανθρώπων, και την αποδοχή πως ο άνθρωπος καταλαμβάνεται από άλογες δυνάμεις θα κυριαρχούσε. Όσο υπήρχαν δυνατά ανθρωπιστικά κοινωνικά κινήματα, αστικής ή σοσιαλιστικής μορφής, η τέχνη απαιτείτο να έχει έναν ηθικοπλαστικό ρόλο. Οι θεωρίες του Σαιν-Σιμόν μετά τον θρίαμβο των δημοκρατικών επαναστάσεων του 1848 απαιτούσαν όπως διακήρυξε ο Proudhon η τέχνη να είναι «συγχρονισμένη και ηθικοπλαστική». Να πετάξει από πάνω της «και την κουρελαρία του μεσαίωνα που άρεσε στους Ρομαντικούς, και την κουρελαρία της αρχαιότητας που άρεσε στους κλασικούς, και ν' αφοσιωθεί στην αναπαράσταση της σύγχρονης ζωής χωρίς κανένα θέμα να εξαιρείται, ούτε και το πιο πρόστυχο». Παρά τις θεματολογικές διαφορές μεταξύ κλασικιστών, ρομαντικών και ρεαλιστών που αντιπροσώπευαν διαφορετικές πολιτικές κατευθύνσεις, στο βάθος και οι τρεις τάσεις αντιμετώπιζαν τον άνθρωπο ως μια άρτια φιγούρα, η οποία κατείχε μια πάγια ουσία με βάση την οποία μπορούσε να εξελιχτεί και αυτοπραγματοωθεί. Όμως στο βαθμό που η δεύτερη βιομηχανική επανάσταση εξελισσόταν και ο θετικισμός οδηγούσε σε μια μηχανιστική νοσηριότητα, η οποία

απλοποιούσε τα κοινωνικά προβλήματα, άρχισε να παίρνει όλο και περισσότερο τα πάνω της η τέχνη που εξέφραζε την ανπυξία και απαισιοδοξία των ανθρώπων για τον πολιτισμό. Ένας τρόπος για να καταλάβουμε τη στάση των θεωρητικών και καλλιτεχνών εμπρός στις νέες κοινωνικές συνθήκες του 20ου αι. που ονομάστηκαν μοντερνισμός, είναι να δούμε τη συζήτηση που διεξήχθη για τη «μορφή» μέσα από τα έργα του Lukacs, του Adorno, και του Brecht. Ο Lukacs αντιτίθεται στον καλλιτεχνικό μοντερνισμό διότι τον θεωρεί ότι εκφράζει τα συμπτώματα των κοινωνικών καταστάσεων και δεν εισχωρεί στις αιτίες, στην πραγματικότητα που γεννά τα συμπτώματα. Ο μοντερνισμός εκφράζει την οπισθοχώρηση στον υποκειμενικό κόσμο της αγωνίας (πχ. το έργο του Κάφκα). Αντίθετα ο Adorno παίρνει μια διαμετρική στάση από αυτή του Lukacs. Γι' αυτόν τα έργα του Kafka, του Beckett και του Schoenberg, είναι από τα πιο ριζοσπαστικά. Διότι προκαλούν τον φόβο για τον οποίον οι υπαρξιστές μόνο μιλούν. Τα έργα αυτά υπογραμμίζουν τα αποξενωτικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού, και προκαλούν μια κριτική δράση στους θεατές. Επιπλέον τη μορφή τους τη βλέπει ως αντίδραση στον αστικό κομφορμισμό. Η «αρνητικότητα» τους εντοπίζεται στην αντίθεσή τους να ενσωματωθούν στην κυρίαρχη γλώσσα της σύγχρονης κουλτούρας.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Η ρεαλιστική-παιδευτική τέχνη έφτανε στα όριά του τέλους της, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, τόσο στις δυτικές –καπιταλιστικές κοινωνίες όσο και στις ανατολικές– σοσιαλιστικές